

Адміністративно-правова відповідальність за порушення правил експорту сільськогосподарської продукції: сучасні тенденції

*Олександр Юрійович Пустовіт¹, Олексій Юрійович Піддубний²,
Олександр Миколайович Браніцький³*

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2024	Право	349.42

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12795831>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Сільське господарство становить основу агропромислового комплексу України. Стрімкий та динамічний розвиток у секторі торгівлі просуває країну у список лідерів з експорту сільськогосподарської продукції. Навіть попри повномасштабне вторгнення Україна змогла повернутися до обсягів експорту 2021 року та займає лідируючу позицію на світовому ринку. Запорукою успішної співпраці між країнами-учасниками економічних відносин є правова безпека та стабільність пов'язаних процесів. Саме це зумовлює актуальність обраної теми, адже адміністративно-правова відповідальність є наслідком невиконання певних зобов'язань, покладених на сторони торгівельних відносин. Мета написання статті – дослідити адміністративно-правовий сектор регулювання сільськогосподарського експорту в Україні. Об'єкт дослідження – адміністративно-правові інструменти регулювання зазначеної проблеми. Предметами дослідження є законодавство у сфері аграрної політики, сільськогосподарська продукція як об'єкт експорту, адміністративні норми. Під час написання даної роботи автор ставив перед собою наступні завдання: дослідити та обробити знайдену інформацію, надати правову оцінку нормам, пов'язаним з процесом експорту продукції. Підсумки стосовно поставлених завдань, а також їхнє інформаційне обґрунтування містяться у розділі «Результати та обговорення». Зазначений розділ охоплює проміжні висновки стосовно розкритих завдань, предмету та об'єкту дослідження, й відповідає тематиці сформульованої мети. У завершенні даної роботи надані висновки та можливі перспективи розвитку ринкових відносин.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, економічне право, адміністративне право.

¹ кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільного та господарського права, юридичний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України ORCID: 0009-0003-6982-8826

² кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільного та господарського права, юридичний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України ORCID: 0009-0003-6982-8826

³ кандидат юридичних наук, доцент, адвокат ORCID: 0009-0003-4092-3870

Administrative and legal responsibility for violation of the rules of export of agricultural products: modern trends

Abstract. Agriculture is the basis of the agro-industrial complex of Ukraine. Rapid and dynamic development in the trade sector is pushing the country to the list of leaders in the export of agricultural products. Even despite the full-scale invasion, Ukraine was able to return to the export volumes of 2021 and occupies a leading position in the world market. The key to successful cooperation between countries participating in economic relations is legal security and stability of related processes. This is what determines the relevance of the chosen topic, because administrative and legal liability is a consequence of non-fulfillment of certain obligations imposed on the parties to commercial relations. The purpose of writing the article is to investigate the administrative and legal sector of agricultural export regulation in Ukraine. The object of the research is administrative and legal instruments for regulating the specified problem. The subjects of the study are legislation in the field of agrarian policy, agricultural products as an export object, administrative regulations. While writing this work, the author set himself the following tasks: to research and process the information found, to provide a legal assessment of the norms related to the process of exporting products. The results regarding the assigned tasks, as well as their information justification, are contained in the "Results and Discussion" section. The specified section covers intermediate conclusions regarding the disclosed tasks, subject and object of the research, and corresponds to the topic of the formulated goal. At the end of this work, conclusions and possible prospects for the development of market relations are provided.

Key words: agro-industrial complex, economic law, administrative law.

Вступ

У даній статті досліджено адміністративну складову правомірного експорту сільськогосподарської продукції до країн Європейського Союзу у розрізі воєнних дій на території України. З огляду на припинення обмеження на імпорт сільгосппродукції з України після 15 вересня 2023 року, щоб запобігти зловживанням, було ухвалено постанову «Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану» [1]. Доповнена змінами, дана постанова, на думку автора, слугує основним джерелом регулюючих норм для суб'єктів агропромислового комплексу.

Не менш важливу роль відіграють також праці видатних науковців у аграрному секторі, таких як Михайленко О.В., Хільченко І.Ю., Климаш Н.І., Петренко К.В. та інших. Оскільки досліджувана тема безпосередньо стосується взаємовідносин з іноземними державами, автором були проаналізовані деякі міжнародні видання, а також звіти підрозділу сільськогосподарського та аграрного розвитку Європейської комісії.

Результати

Російська агресія призвела до значних руйнувань і проблем у сільському господарстві та на сільських територіях. Крім того, конфлікт не лише не припинився, але й поглибив боротьбу за ресурси та державну підтримку між великим агробізнесом і селянськими фермерськими господарствами, неперервно піднімаючи питання про майбутнє українського сільського господарства. У той час як Україна визначає свій шлях відновлення та подальшого розвитку економіки країни, приєднуйтесь до нас у розгляді складної мережі проблем, пов'язаних з українським сільським господарством і майбутньою глобальною продовольчою безпекою [4]. Сільське господарство становить ключову складову української економіки та

основне джерело засобів до існування для близько однієї третини населення України. Завдяки великій площі родючих земель, сприятливим кліматичним умовам та сприятливому інвестиційному середовищу, Україна мала можливість не лише забезпечувати своїх громадян продовольством, але й експортувати продукцію до мільйонів людей в Азії, Африці, на Близькому Сході та інших регіонах. Ще два роки тому, до початку війни, сільське господарство зростало швидше за інші сектори економіки (з річним приростом 5-6%), його частка у валовому внутрішньому продукті становила 10,9%, а до 2021 року цей сектор забезпечував 17% всієї зайнятості в країні. На початок лютого 2023 року війна Росії в Україні завдала українському сільському господарству значних збитків, оцінених у загальній сумі 8,72 мільярда доларів США, з загальними втратами в розмірі 31,50 мільярда доларів США за даними Світового банку [2].

Ці збитки включають часткове або повне знищення техніки та обладнання, складських приміщень, худоби та багаторічних насаджень, а також викрадені матеріально-технічні засоби та продукцію, аграрні угіддя, які потребують огляду, очищення та відновлення. У ці загальні збитки також включені втрати виробництва, такі як незібраний урожай, зниження обсягів виробництва, вища собівартість виробництва та нижчі ціни реалізації експортно-орієнтованих товарів, таких як пшениця, ячмінь, кукурудза та насіння соняшнику [2]. Крім того, Каховська катастрофа спричинила прямі збитки сільському господарству у розмірі 25 мільйонів доларів США, залишивши майже 600 000 гектарів сільськогосподарських угідь без доступу до зрошення. В цілому, близько 30% сільськогосподарських угідь України наразі залишаються непроєктивними через те, що вони знаходяться на тимчасово окупованих територіях або стали небезпечними для землеробства.

Окрім безпосереднього впливу на сільське господарство, війна Росії проти України має руйнівний вплив на навколишнє середовище, ґрунти та якість води, що негативно позначиться на розвитку сільського господарства в довгостроковій перспективі. За даними Центру екологічних ініціатив "Екодія", війна викликала широкомасштабну та тривалу деградацію доквілля, зокрема ґрунтової екосистеми. Заміновані території, вириви від обстрілів, зсуви ґрунту, залишки знищеної військової техніки на полях тощо – усі ці явища свідчать про серйозне порушення ґрунтового покриву з руйнівними наслідками як для здоров'я ґрунтів, так і для людей.

Інша значна зміна, яку внесла війна - це географія експорту сільськогосподарської продукції. Адже на кінець 2023 року частка експорту продукції агропромислового комплексу до Європи становила цілих 59% замість довоєнного показнику у 32%, про який повідомляли в Державній митній службі України [3]. Та не зважаючи на спроби України повернути свою лідуючу позицію як експортера, починаючи з 15 квітня, Польща, Угорщина, Словаччина та Болгарія послідовно вводили заборону на імпорту агропродукції з України. Європейська Комісія обіцяла новий пакет підтримки сільськогосподарських виробників на загальну суму €100 млн, а також активувала надзвичайні захисні заходи згідно з чинним регламентом про автономні торговельні заходи для пшениці, ріпаку, соняшнику та кукурудзи, імпорту яких з України тимчасово заборонений. З 2 травня до 5 червня 2023 року Європейська Комісія заборонила імпорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику українського походження до Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії й Словаччини. Пізніше Європейський Союз продовжив до 15 вересня запобіжні заходи стосовно імпорту українського зерна до п'яти країн ЄС. Національний банк України розрахував, що проблеми "зернового коридору" та обмеження імпорту агропродукції сусідніми країнами можуть коштувати Україні до

\$800 млн на місяць. Але після 15 вересня Єврокомісія прийняла рішення не продовжувати зазначене обмеження. Виконавчий орган Європейського Союзу проаналізував наслідки обмежень експорту чотирьох категорій сільгосппродукції на ринок ЄС і визнав, що вони сприяли стабілізації цінових коливань на ринках п'яти країн-членів ЄС, які вимагали введення заборони. Водночас у Єврокомісії було зауважено, що Україна погодилася вжити будь-яких правових заходів, наприклад, встановлення системи ліцензування експорту, протягом 30 днів, з метою уникнення стрімкого зростання цін на зерно [4].

Таким чином, дана подія поклала початок ухваленню Постанови «Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану». Відповідно до зазначеного документу було сформовано перелік верифікованих суб'єктів агропромислового комплексу, які здійснюють експорт товарів. Зокрема, зернових, олійних і продуктів переробки.

Встановлений регламент має на меті запобігання зловживанням та порушенням законодавства під час експорту сільськогосподарської продукції, а також забезпечити захист прав агропідприємців, які дотримуються відповідних законів щодо експорту. Координаторами експериментального проекту є Міністерство аграрної політики, Міністерство економіки, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство фінансів, Державна митна служба та Державна податкова служба.

Підприємець, щоб потрапити до переліку експортерів, повинен відповідати чотирьом критеріям:

1. Бути платником ПДВ на момент подачі заявки на експорт та на 23 лютого 2022 року.
2. Не мати податкового боргу щодо повернення валютної виручки.
3. Відсутність акта Державної податкової служби про порушення валютного законодавства за місцем юридичної реєстрації підприємця.
4. Мати документальне підтвердження від банку, з яким працює, що з 23 лютого 2022 року по 27 жовтня 2023 року він здійснив хоча б одну успішну експортну операцію, яка вимагала повернення валютної виручки.

Для включення до переліку перевірених експортерів підприємець, спочатку, повинен зареєструватись у Державному агентстві реєстрації, якщо він ще не зареєстрований там. Потім отримати лист-підтвердження від банку про успішну експортну операцію. І, нарешті, подати заявку до Державного агентства реєстрації, де зазначити свій код платника ПДВ та додати скан копію листа від банку.

На засіданні Кабінету Міністрів 26 січня 2024 року було ухвалено постанову про внесення змін до обговорюваного вище документу. Ці зміни передбачають відповідальність за порушення правил експорту агропродукції. За новими правилами, санкція передбачає можливість виключення підприємства з переліку перевірених (верифікованих) суб'єктів агропромислового комплексу, якщо буде отримано інформацію від Болгарії, Румунії, Словаччини, Угорщини або Польщі про те, що продукція, яка мала бути транзитом через ці країни, насправді залишилася в одній з них для продажу. Суб'єкт агрокомплексу, який був виключений з переліку через зазначену причину, може подати заяву про повторне включення до списку не раніше, ніж через шість місяців після його виключення.

Оскільки зазначений документ є певною відповіддю Єврокомісії на зняття обмежень на імпорту з України, експортний потік було відновлено. Відповідно до звіту підрозділу сільськогосподарського та аграрного розвитку Європейської комісії, Україна досягла позначки у 2,8 мільярди євро, що є найвищим показником експорту за останні чотири роки [6].

Висновки

Навіть попри війну, Україні вдалося зберегти роль сільського господарства в економічному та соціальному аспектах й залишитися одним із світових лідерів у постачанні агропродукції. У порівнянні з 2022 роком, Україна увійшла до трійки країн-лідерів за змінами у обсягах споживання європейського сільськогосподарського експорту разом із Великою Британією й Туреччиною. Відбувся абсолютний приріст поставок європейських продуктів на 19% (що складає 447 мільйонів євро).

Отже, пропозиція Міністерства аграрної політики та продовольства України поклала початок боротьбі зі зловживанням та порушенням законодавства у сфері експорту сільськогосподарської продукції. Безумовно, ухвалена постанова також забезпечує захист прав суб'єктів агропромислового комплексу, які провадять господарську діяльність без порушень букви закону, шляхом верифікації.

Список використаних джерел

1. Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану»: Постанова від 31 жовтня 2023 р. №1132, Київ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2023-%D0%BF#Text>
2. Вдовенко Н. М., Перегуда Ю. А. Фінансові інструменти сталого розвитку підприємств аграрного бізнесу в аспекті економічної безпеки держави й впливу тіньової і поведінкової економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. Вип. 38. С. 504-510. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1107>
3. Михайленко О. В., Хільченко І. Ю. Аграрний сектор України: сучасний стан, проблеми та перспективи реформування галузі. *Modern Economics*. 2019. № 15(2019). С. 148-152. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-21](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-21).
4. Перегуда Ю. А., Коробова Н. М. Експортно-імпортні операції на ринку продукції тваринництва в умовах економічних викликів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2023. Вип. 38. 297–306. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8383441>
5. Повідомлення Європейської комісії щодо зняття обмежень імпорту з України до країн Європейського союзу. Вересень 2023, Брюссель. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4497
6. Український експорт продукції АПК: головні зміни з початку війни»: Стаття. Український клуб аграрного бізнесу. Інтернет видання. Листопад 2023. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/ukrainskiy_eksport_produktsii_apk_golovni_zmini_z_pochatku_viyeni
7. EC (2024), Monitoring EU agri-food trade. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2024-01/monitoring-agri-food-trade_oct2023_en.pdf